

POZNOANTIČNO GROBIŠČE NA RIFNIKU PRI ŠENTJURJU

LOJZE BOLTA

Pokrajinski muzej, Celje

Na vrhu Rifnika je najkasneje v 2. stoletju n. št. nastala poleg prazgodovinske antična naselbina. Številne najdbe pričajo o tem. O antičnih novcih 2. in 3. stoletja poroča že W. Schmid.¹

Pri izkopavanjih v letih 1962 in 1963 smo našli še nove dokaze za tako zgodnjo datacijo antične naselbine na Rifniku. Navedel bi le keramiko, Hadrijanov novc in sidrasto fibulo.²

Po dosedanjih rezultatih Schmidovih in kasnejših raziskovanj pa vemo, da je naselbina trajala do konca 6. stoletja n. št. O tem pričajo temelji posameznih stavb, odkritih v letu 1963 in Atalarikov novc, ki ga je na naselbini odkril W. Schmid.³

Za zadnjo trditev je najlepši dokaz grobišče. Na najdbo nas je opozorila lastnica F. Bohinc. V letih 1962 in 1963 je bilo odkritih 29 grobov, v letu 1967 smo odkrili nadaljnjih 64 grobov, leta 1968 pa še 16 grobov. Tako poznamo danes z grobišča na Rifniku vsega 109 grobov (sl. 1 v prilogi).⁴

Grobišče leži na jugozahodni strani hriba, kakih 60 m pod naselbino. Grobovi ležijo v bolj ali manj ravnih vrstah. Vsi skeleti so obrnjeni z glavo proti vzhajajočemu soncu (sl. 2 v prilogi). Majhni odkloni proti severu ali jugu, po mnenju večine strokovnjakov nastopajo zato, ker so se ravnali po sončnem vzhodu dneva pokopa. O legi mrtveca v grobu v odnosu na vzhajajoče sonce je vrsta teorij. Nekateri si razlagajo ta pojav z vplivom krščanstva, ki se čuti z nastopom cesarja Konstancija in se za vladanja Valensa širi med germanskimi plemeni. Drugi vidijo v tem vpliv pontsko-podonavskega kulturnega kroga, ki se opira na stare tradicije.⁵ D. Dimitrijević meni, da je običaj, mrliča obrniti proti sonč-

¹ W. Schmid, *Das ostgotische Dorf auf dem Reichenegg bei Anderburg. Untersteirischer Kalender 1944*, 77—80.

² V. Kolšek, *Rifnik v antiki. Celjski zbornik 1965*, 283.

³ W. Schmid, o. c. 80.

⁴ V. Kolšek, *Rifnik v antiki. Celjski zbornik 1965*, 290 ss. L. Bolta, *Rifnik (Arheološki izsledki in problematika). Arh. vestnik 18, 1967*, 397—416; *Isti, Rifnik (Prazgodovinska in poznoantična naselbina in poznoantično grobišče). Celjski zbornik 1968*, 209—225.

⁵ D. Dimitrijević, *Gepidska nekropola »Kormadin« kod Jakova. Rad Vojvodj. muz. 9, 1960*, 9.

nemu vzhodu vezan na latenodobne kulture, kjer so pojavi solarnih simbolov zelo pogosti.⁶

Lega rok pri rifniških skeletih je dokaj različna. Običajno so roke položene ob telesu, v posameznih primerih počivajo v naročju. Včasih je samo ena roka položena ob telesu, druga pa počiva v naročju. Noge so v iztegnjenem položaju, razen v dveh primerih, ko so spodnje okončine prekrizane.

Posamezni skeleti, ki ne kažejo sledov kasnejšega prekopavanja ali namernega ropanja groba, so ohranjeni brez lobanje, npr. skelet 32. S podobnim pojavom se srečujemo tudi na grobišču iz 6. stol. n. št. v Kormadinu.⁷ Tudi za ta pojav razlage zaenkrat še nimamo. Ta običaj so v Jugoslaviji ugotovili še na avaro-slovanskem grobišču v Brodskem Drenovcu in na slovansko-madžarskem grobišču »Velika humka« pri Batajnici.⁸ J. Eisner vidi v tem običaju sarmatski vpliv.⁹ Omenil bi še posebnost, ki smo jo opazili pri skeletu 56. Na lobanji je dobro vidna namerna deformacija. Pojav ni pogost, pojavlja se pa predvsem pri sarmatskih in germanskih plemenih.¹⁰

Opis grobnih najdb iz leta 1967 in 1968

V grobu 30 je bil samo fragment koščenega glavnika pri glavi. Ob vsaki strani lobanje groba 35 je bil po en bronast uhan s kocko, pri naslednjem grobu pa na vsaki strani po en bronast uhan s košarico. Pri prstih desne noge groba 37 je bil poveznjen fragmentiran lonec, v katerem je bil kos železa in nekaj steklenih jagod ogrlice. Skelet 38 je bil pri glavi obložen z vencem kamenja. Okrog vratu smo našli manjšo ogrlico iz steklenih biserov, na prsih bronasto iglo za spenjanje obleke, na levi roki pa dve železni zapestnici in bronast prstan. Grob 39 je zelo pomemben za datacijo celotnega grobišča. V grobu smo našli razen bronaste pasne spono z razvitim ščitastim trnom tudi železen nož, bakren novc rimskega cesarja Proba (276—282) in srebrnik langobardskega vladarja Klefa (572—574). Novc tega vladarja poznamo tudi z grobišča v Kranju.¹¹ Grob 40 je imel pri stopalu leve noge manjšo posodico iz sivo žgane gline. Bikoničen trup se zaključil v visok cilindričen vrat. V grobu 41 smo našli lep enovrsten glavnik. Obe platnici sta okrašeni, ravno tako pa tudi nekoliko napet hrbet glavnika.

Pri večini skeletov je spol zaradi dokaj slabe ohranjenosti skoraj nemogoče ugotoviti. Pri določanju smo zato večkrat navezani na pridatke v grobu. S tega vidika za grob 42 lahko z gotovostjo trdimo, da je bil pokojnik moškega spola. Našli smo sledeče predmete: en večji in en manjši železen nož, dve bronasti pasni sponi, kamenit brus, dolg,

⁶ Ibidem 9.

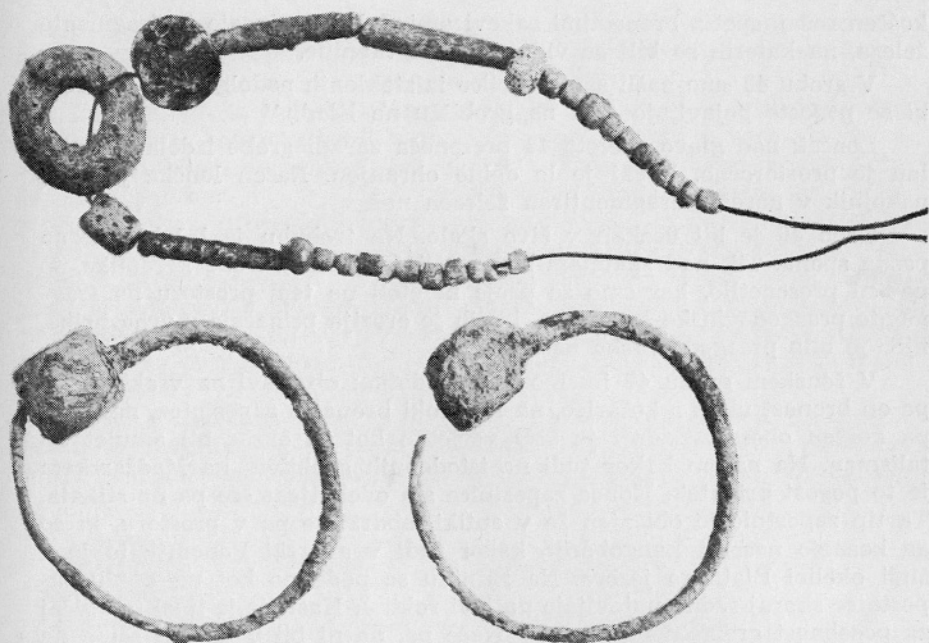
⁷ Ibidem 10.

⁸ Ibidem 10.

⁹ J. Eisner, *Devinska Nova ves* (1952) 244.

¹⁰ D. Dimitrijević, *Rad Vojvodj. muz.* 9, 1960, 34. G. Müller-Kuales, *Die Goten v H. Reinert, Vorgeschichte der deutschen Stämme* 3 (1940) 187.

¹¹ J. Zontar, *Zgodovina mesta Kranja* (1939) sl. 14. Danes je v Numizmatičnem kabinetu Narodnega muzeja v Ljubljani.

Sl. 3. Rifnik. Poznoantično grobišče. Grob 35: par bronastih uhanov s kocko in ogrlica, sestavljena iz steklenih jagod

Abb. 3. Rifnik. Spätantikes Gräberfeld. Grab 35: ein Paar Würfelohrringe aus Bronze und Halsband, zusammengesetzt aus Glasperlen

Sl. 4. Rifnik. Poznoantično grobišče. Grob 39: srebrnik langobardskega vladarja Klefa (572—574); pr. 16 mm, teža 0,65 g

Abb. 4. Rifnik. Spätantikes Gräberfeld. Grab 39: Silbermünze des langobardischen Herrschers Klef (572—574); Dm. 16 mm, Gw. 0,65 g

koščen ročaj, spet z bronastimi zakovicami, železno pinceto in fragmente železa, na katerih so bili še vidni ostanki tkanine.

V grobu 43 smo našli samo ogrlico iz steklenih podolgovatih biserov, ki se pogosto pojavljajo tudi na grobišču na Bledu.¹²

Lonček nad glavo skeleta 44 preseneča zaradi grobe izdelave. Izdelan je prostoročno. Ročaj je le delno ohranjen. Razen lončka je imel pokojnik v naročju fragmentiran železen nož.

Grob 46 je bil usekan v živo skalo. Na trebuhu je ležala železna pasna spona. Tik nad skeletom smo našli fragment ilirske keramike, to nas ni presenetilo, ker smo že preje naleteli na tem prostoru na fragmente prazgodovinske keramike, ki jih je erozija prinašala z vrha hriba, kjer je bila prazgodovinska naselbina.¹³

V ženskem grobu 47 imamo tele pridatke: ob glavi na vsaki strani po en bronast uhan s košarico, na levi roki bronasta zapestnica, na prsih pa koščen obesek. Zadnji je bolj verjetno kot za okras bil amulet ali talisman. Na našem kakor tudi na istodobnih grobiščih na Madžarskem je to pogost pridelek. Konca zapestnice sta odebeljena, se pa ne stikata. Ta tip zapestnic je običajen že v antiki, obdrži se pa v prostoru, ki so ga kasneje naselili Langobardi, kakor tudi v avarski Panoniji, to je v širši okolici Blatnega jezera. Na Rifniku se podobno kot na Bledu zapestnice skoraj redno pojavljajo na levi roki. J. Kastelic je imel ta običaj za posebnost grobišča na Bledu.¹⁴ Kaže pa, da ni bil v navadi samo na Bledu, temveč tudi na Rifniku. Morda lahko tudi v tem vidimo neko sorodnost med obema grobiščema.

Grob 49 je verjetno moški grob. Na trebuhu sta ležali dve pasni sponi, ena železna in ena bronasta. Zanimiva je posebno druga, ki ima na ščitastem trnu križu podoben ornament.¹⁵ V grobu je bil tudi novce rimskega cesarja Valentinijana (364—375). Ob desni nogi, vendar ne več v dosegu desne roke je ležal fragmentiran železni nož. Zelo zanimiv je ženski grob št. 50. Ob glavi ima dva uhana, toda ne enaka, kakor je običajno. Pokojnica je nosila na eni strani uhan s košarico, na drugi pa uhan s kocko. Na levi roki je imela eno železno in eno bronasto zapestnico, na prstu leve roke pa še bronast prstan z rombastim zgornjim delom. Rombasta ploščica je okrašena s krogom s piko v sredini. Ta ornament je zelo pogost tudi na glavnih in verjetno spominja na enega od solarnih simbolov. Obleko je spenjala na prsih okrogla bronasta fibula. Fibula ima ornament v obliki rozete. Podobno fibulo, a žal fragmentirano poznamo že iz groba 14,¹⁶ kakor tudi iz grobišča na Bledu, kjer je tudi ohranjen samo spodnji del.¹⁷ Ta tip fibule je močno razšir-

¹² J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu. Dela SAZU 13 (1960) 28.

¹³ V. Kolšek, Celjski zbornik 1965, 291.

¹⁴ J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu. Dela SAZU 13 (1960) 24.

¹⁵ Pasne sponse s križem na ščitastem trnu poznamo tudi iz Nikitscha in Cancelli. H. Mitscha-Märheim in J. Werner vidita v tem ornamentu že vpliv krščanstva. J. Werner, Die Langobarden in Pannonien. Abhandl. d. Bayer. Akad. NF 55 A, B (1962) 85, sl. 14: 1, 2.

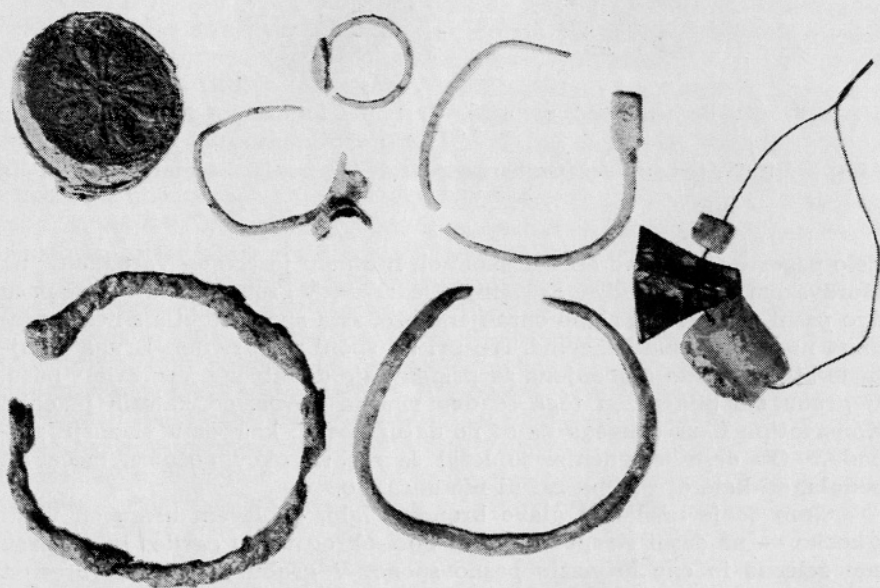
¹⁶ L. Bolta, Rifnik. Arh. vestnik 18, 1967, 402.

¹⁷ J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu. Dela SAZU 13 (1960) T. 14.

jen v okolici Blatnega jezera.¹⁸ Okrog vratu je imela pokojnica fragment zgornjega roba steklene žare, eno jagodo iz steklene paste zelene barve in zelo neobičajen obesek v obliki sekirice (?).

Inventar groba 52 vsebuje predmete, ki so na našem grobišču dokaj običajni. To je koščen glavnik z zobci na obeh straneh in bronasta pasna spona, okrašena s koncentričnimi zarezi. Tudi grob 54 je ženski. Roke je imela položene v naročju; na levi roki je imela bronasto zapestnico z odebeljenima in nesklenjenima koncema. Ogrlica iz steklenih jagod je, čeprav ne velika, po kombinaciji jagod zelo pestra. Večji centralni jagodi, ki je po zunanjem obodu poslikana s svetlo cikcak linijo, sledijo manjše podolgovate okrogle jagode. Dolga bronasta igla, ki smo jo našli pod vratom je po vsej verjetnosti bila namenjena za spenjanje obleke. Igla kaže na poznoantične tradicije, ogrlica pa je za datacijo groba manj pomembna.

Tipično ženski je nakit v grobu 57. Pri tem kakor tudi pri drugih grobovih opazamo, da so običajno ohranjeni le deli glave in okončine, rebra in medenične kosti pa so skoraj povsem uničene. Pridatki v grobu

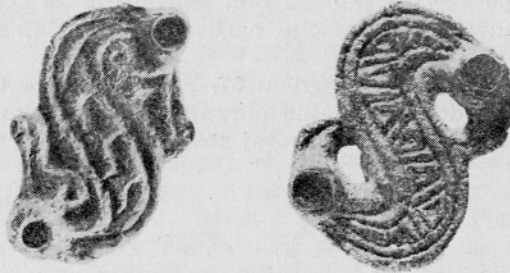

Sl. 5. Rifnik. Poznoantično grobišče. Grob 50: železna zapestnica, bronasta zapestnica, bronast uhan s kokco, bronast uhan s košarico, bronast prstan, okrogla bronasta fibula z geometrijskim ornamentom in deli ogrlice

Abb. 5. Rifnik. Spätantikes Gräberfeld. Grab 50: eiserner Armband, bronzener Armband, bronzener Würfelohrring, bronzener Körbchenohrring, bronzener Fingerring, bronzene Scheibenfibel mit geometrischen Ornament und Teile eines Halsbands

¹⁸ A. Alföldi, Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien 2 (1926) 45, T. 6.

prinašajo v grobni inventar našega grobišča nove presenetljive elemente. Nad glavo je ležal dolg enovrsten glavnik, na levi roki je imela bronast prstan z monogramom na rombastem zgornjem delu. Okrog vratu je nosila manjšo ogrlico iz steklenih in jantarjevih jagod. Tudi tu je ena od steklenih jagod okrašena z belo cikcak linijo po zunanjem obodu. Ena temnomodra jagoda ima prirezane vogale. Tudi v tem grobu smo našli na prsih glinast bikoničen vijček kot obesek. Na prsih na desni strani smo pa našli dve S-fibuli. Na Slovenskem poznamo več primerov podobnih fibul iz grobišča v Kranju,¹⁹ en par S-fibul z Zasavske gore (Svete gore) pri Vačah²⁰ in en osamljen primer tudi iz grobišča na Bledu.²¹

Sl. 6. Rifnik. Poznoantično grobišče. Grob 57: bronasti S-fibuli; d. 2,55 in 2,60 cm

Abb. 6. Rifnik. Spätantikes Gräberfeld. Grab 57: zwei bronzene S-Fibeln; Lg 2,55 und 2,60 cm

Zelo pogoste so tudi na Madžarskem ob Blatnem jezeru — Varpalota,²² na Moravskem²³ kakor tudi v Furlaniji (Čedad).²⁴ V grobu 59 sta bili ob pasu dve pasni sponi. Prva slabo ohranjena bronasta spona je bila z nesklenjenima nazaj zavritima koncema. Trn pri tej sponi ni ohranjen. Druga manjša je bila verjetno namenjena za pripenjanje dodatnega jermenja v pasu. V grobu sta bila razen tega še dva rimska novca, od katerih je eden Konstantina I., za drugega pa se ne da ugotoviti, kateremu vladarju pripada.²⁵ Ob desni stegnenici je ležal še srebrn okov nožnice, meča ali bodala, od katerega se pa žal ni nič ohranilo.

Grob 64 je imel nad glavo bronasto iglo, ob levem ušesu en uhan s kocko — na desni strani uhana ni bilo, okrog vratu ogrlico in ob pasu eno železno in eno bronasto pasno spono. V grobu je bil tudi bronast

¹⁹ J. Werner, Langobarden in Pannonien. Abhandl. d. Bayer. Akad. NF 55 B (1962) T. 38: 3; T. 37: 13.

²⁰ Ibidem T. 38: 16—17.

²¹ J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu. Dela SAZU 13 (1960) T. 15.

²² J. Werner, Langobarden in Pannonien. Abhandl. d. Bayer. Akad. NF 55 B (1962) T. 7: 1—2.

²³ Ibidem T. 38: 11.

²⁴ Ibidem T. 37: 6.

²⁵ Tov. A. Jeločnik, ki je pregledal antične novce in jih določil, za kar se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem, je za drugega lahko ugotovil le letnico kovanja (308—310).

rimski novc cesarja Aurelijana (270—276). Ob desni roki je imel krajši železen nož. V grobu 66 je bil samo bronast rimski novc vladarja Konstantina. Skromen je tudi grob 69. V njem smo našli le lepo okrašen enovrstni glavnik, ki je na obeh straneh okrašen z vrezanimi krogi s piko v sredini. Podoben ornament se pojavlja dokaj pogosto tudi na uhanih s kocko, našli pa smo ga tudi na enem od že omenjenih prstanov. Fragment koščenega glavnika smo našli tudi v grobu 70. Razen glavnika je imel ta grob še ogrlico iz steklenih jagod, od katerih izstopa ena po svoji izredni velikosti.

Ogrlico iz steklenih jagod in koščen glavnik smo ugotovili tudi v grobu 71, samo koščen glavnik pa v naslednjem grobu št. 72. V grobu 74 smo našli samo eno bronasto pasno spono. V grobu 75 smo našli železno zapestnico, ki pa ni bila na levi roki, kakor je na našem grobišču običajno, temveč na desni roki. To je edini primer te vrste, ki ga poznamo z rifniškega grobišča. Pri tem skeletu smo našli tudi bronasto iglo, ki je ležala na prsih. Ogrlica v grobu 76 je sestavljena v glavnem iz »jagod v nizu«, kot jih imenuje J. Kastelic,²⁶ kakor ona v grobu 43. Ob vsaki strani glave je bil po en uhan s kocko, okrašen s krogom in piko v sredini. Ob glavi je ležala razen tega še lepa bronasta lasnica s stebričasto oblikovanim zgornjim delom in ploščato zavito glavico.²⁷ Igle s sploščeno glavico so po mnenju nekaterih strokovnjakov rabile tudi v praktične namene.²⁸ Tudi v tem grobu je bil na prsih koščen vijček. Železen nož v grobu 77 je bil položen ob levi stegenici, ob nogah pa še dva železna žeblja in poznoantična fibula. Železno kresilo v grobu 78 je drugo, kolikor smo jih našli na sedaj odkritem delu grobišča. Razen kresila je bila v grobu tudi manjša antična bronasta fibula iz konca 3. ali 4. stoletja.²⁹ V ženskem grobu 79 smo našli ob glavi par odlično ohranjenih srebrnih uhanov s košarico. Tako A. Alföldi kakor tudi J. Kastelic³⁰ menita, da so uhani s košarico antični okrasni predmet, ki pa se v raznih variantah obdrži še vse do 7. stoletja n. št. Tudi Z. Vinski je mnenja, da velja za uhane s košarico isto kakor za uhane s kocko, to je, tudi pri uhanih s košarico imamo opravka s poznoantično tradicijo.³¹ Ravno z uhani s kocko in uhani s košarico se rifniško grobišče prenetljivo ujema z grobiščem na Bledu, kjer ta okras prevladuje, v Kranju pa je neprimerno skromnejše zastopan. To bi morda dovoljevalo mnenje, da je med grobiščem v Kranju in grobiščem na Bledu precejšnja razlika, verjetno časovna in etnična. Nekje v sredini med tema dvema grobiščema

²⁶ J. Kastelic, Slovanska nekropola na Bledu. Dela SAZU 13 (1960) 28.

²⁷ L. Bolta, Nécropole du Bas-Empire a Rifnik prés de Šentjur. Inventaria arch. 12 (1969) Y 115: 3.

²⁸ J. Hampel, Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn (1905).

²⁹ A. Schober, Die Römerzeit in Österreich und angrenzenden Gebieten (1953²) 181.

³⁰ A. Alföldi, o. c. 40; J. Kastelic, o. c. 17.

³¹ Z. Vinski, Körbchenohrringe aus Kroatien. Die Wienerschule der Völkerkunde (1956) 564 ss; Isti, Kasnoantička baština u grobovima ranog srednjeg veka kao činjenica i kao problem. Materijali 1 (1963) 105. Vinski smatra, da so zlati uhani iz groba 7 na Rifniku vzhodnorimski — zgodnjebizantinski import. Med import lahko štejemo tudi srebrne uhane iz groba 79 na Rifniku, dočim so ostali izdelani v lokalnih delavnicah.

ma pa je Rifnik, ki pa ima po drugi strani zopet več sorodnosti s Kranjem kakor pa Bled.

Par bronastih uhanov v grobu 80 nas pušča v dvomu. Ohranjen je samo obroč z zanko brez sledov košarice. Tako v tem primeru ne moremo govoriti o uhanih s košarico, temveč so to navadni uhani z zanko. V istem grobu smo našli še železno iglo. Podobne uhane z zanko brez košarice poznamo tudi iz Invillina v Furlaniji.³² Izredno bogat in zanimiv je bil tudi grob 83, ki je, sodeč po pridevkih, ženski. Okrog vratu je bila manjša ogrlica iz steklenih in jantarovih jagod. Na levi strani prsi je ležal dvovrsten glavnik. Na trupu je ležalo več predmetov: velika bronasta pasna spona, katere en del je zelo podoben pasni sponi iz grobišča v Kranju,³³ drugi del pasne spone je bronasta ploščica z železnimi zakovicami. Po zunanjem robu ploščice sta po dve vrsti vzporednih vbovov. V isti tehniki je izveden tudi glavni motiv na ploščici, ki pa si ga težko razlagamo kot ornament; morda gre v tem primeru za monogram lastnika ali izdelovalca. Eden od znakov nekoliko spominja na stare germanske rune. Seveda pa je to samo domneva. Drugi znaki ne kažejo posebne podobnosti s to staro, dokaj malo znano pisavo.³⁴ Poleg te je ležala še manjša železna pasna spona in delno fragmentiran železen nož. Na prsih je ležal bikoničen glinast obesek, razen tega pa še bronasta S-fibula s tremi almandinskimi vložki. Dva manjša okrogla almandina sta morala pa biti v okroglinah, ki naj bi predstavljali očesi. Fibula je namreč oblikovana tako kot vse fibule tega tipa, da se končujeta konca v stilizirani ptičji glavi. Ponovno bi poudaril, da poznamo z grobišča na Bledu samo eno podobno fibulo, več podobnih primerkov pa je v Kranju, še več pa v drugih grobiščih ob Blatnem jezeru in v severni Italiji, ki jih pripisujejo Langobardom. Ob notranji strani leve podlahtnice, ki je počivala v naročju, je bila bronasta, v zgornjem delu pozlačena igla, dolga je 13,3 cm. Spodnji del je kvadratnega preseka in se koničasto končuje, zgornji del pa je ploščat in se zaključuje v stilizirano glavico. Na sploščenem pozlačenem delu je pleteninast ornament. Podoben pleteninast ornament se pojavlja med drugim tudi na kasnoantičnih mozaikih. Omenjena igla skoraj nima podobnih vzorov. Nekoliko podobna ji je igla iz Lörracha (Baden),³⁵ ki je bila v grobu skupno z dvema vzhodnogotskima fibulama, enim uhanom s poliedrom in zlatim prstanom z almandinskimi vložki. Avtor pripisuje iglo Alamanom. Po velikosti bi pa naši igli ustrezala srebrna in v zgornjem delu pozlačena igla iz gepidskega groba 84 v Szentes-Nagyhegy.³⁶ Težko si je predstavljati, kakšen namen je imela. Najbolj verjetno pa lahko rečemo, da je rabila kot pisalo. Tudi grob 86 je po svojih najdbah zelo zanimiv. Okrog vratu je bila ogrlica iz števil-

³² G. Fingerlin, J. Garbsch in J. Werner, Die Ausgrabungen im langobardischen Kastell Ibligo — Invillino (Friaul). *Germania* 46, 1968, 101, sl. 6: 22.

³³ J. Žmavc, Das Gräberfeld im Lajh bei Krainburg. *Jahr. d. Zentr. Komm. NF* 2, 1904, grob 71, št. 213 a.

³⁴ Z. Kulundžič, *Historija pisama* (1957) 685.

³⁵ W. A. Jenny, *Die Kunst der Germanen im frühen Mittelalter* (1940) T. 26.

³⁶ D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonau-becken*. *Arch. Hung.* NS 38 (1961) 59, 11.

nih steklenih in jantarjevih jagod. Med steklenimi naletimo na temno modre s prirezanimi vogali, dalje poslikane kakor tudi na »jagode v nizu«. Koščen dvovrsten glavnik je bil že močno poškodovan in je le delno ohranjen. Ob glavi smo našli na vsaki strani po en bronast uhan s košarico, na levi roki je bila bronasta zapestnica z rahlo odebellenima koncema, na prsih je bil glinast obesek in okrogla bronasta fibula. Fibula je sestavljena iz spodnjega in zgornjega dela, igla na spodnjem delu je bila železna, zgornja ploskev pa je razdeljena v večji in manjši krog. V manjšem krogu je upodobljena človeška figura z vencem okrog glave.

Sl. 7. Rifnik. Poznoantično grobišče. Grob 86: okrogla bronasta fibula s človeško glavo; pr. 3,05 cm, deb. 0,5 cm

Abb. 7. Rifnik. Spätantikes Gräberfeld. Grab 86: bronzene Scheibenfibel mit Menschenkopf; Dm. 3,05 cm, Dicke 0,5 cm

Fibula spominja na podobne fibule iz Feneka³⁷ s to razliko, da se pri zadnji pojavi spodaj še orel z razpetimi perutmi. A. Alföldi razlaga prizor na fibuli, ko orel odnese cesarja v nebo, in vse podobne motive za antični vpliv.³⁸ V tej zvezi posebej poudarja, da podobnih motivov ne moremo pripisovati Langobardom. V času, ko pridejo Langobardi v Italijo, je ta motiv že davno opuščen. Edina najdba fibule iz langobardskega obdobja v Italiji je znana iz Nocere Umbre. Tudi zlati medaljon iz Turbeta, datiran v 5. stoletje, ki je presenetljivo podoben figuri na naši fibuli, govori za antično tradicijo.³⁹ Ob stopalu desne noge je bil v tem grobu položen lonček s pri nas do sedaj zelo redkim ornamentom. Na vratu imamo dve vrsti žigosanih krogov, ki so razdeljeni na več polj. Pod njima pa je motiv visečih trikotnikov, sestavljenih iz žigosanih rombov, ki so podobno kakor krogi razdeljeni na več polj. Pri nas poznamo keramiko s podobnim ornamentom samo iz Kranja,⁴⁰ bolj pogost pa je ta ornament na keramiki langobardskih in gepidskih grobišč Madžarske in Čehoslovaške.⁴¹ V Jugoslaviji se ta ornament na keramiki razen v Kranju, ki sem ga že omenil, pojavlja še v Batajnici⁴² in Kuzminu pri Sremski Mitrovici v Sremu.⁴³

V ženskem grobu 88 smo našli ob glavi par bronastih uhanov s kocko, na levi roki železno zapestnico, okrog vratu pa bogato ogrlico iz

³⁷ A. Alföldi, o. c. 47, T. 6: 4.

³⁸ Ibidem, glej opombo 3.

³⁹ M. Maslač, Glasnik Zem. muz. 44, 1932, 31—33, T. 16.

⁴⁰ J. Werner, o. c. B, T. 18: 2

⁴¹ Ibidem T. 18, 19.

⁴² Seoba naroda. Arheološki nalazi jugoslovenskog Podunavlja (1962)

74, sl. 4.

⁴³ Ibidem 81, sl. 1.

steklenih jagod. Število jagod na tej ogrlici je neprimerno večje kakor na drugih. Sestavljena je pa predvsem iz manjših jagod. Manjšo ogrlico iz steklenih in jantarjevih jagod smo našli tudi v grobu 92. Razen ogrlice smo ob lobanji našli še en uhan s kocko in en uhan z zanko brez košarice, podobno kakor v grobu 80. Oba uhana sta bronasta.

Sl. 8. Rifnik. Poznoantično grobišče. Grob 86: glinast lonček z žigosanim ornamentom; v. 10,6 cm

Abb. 8. Rifnik. Spätantikes Gräberfeld. Grab 86: Tontöpfchen mit gestempeltem Ornament; H. 10,6 cm

V letu 1968 smo odkopali še 100 m² površine grobišča in pri tem odkrili še 16 skeletnih grobov. Pridatki v teh grobovih so skromnejši, to si lahko razlagamo na ta način, da smo kopali že bolj na robu grobišča. V grobu 99 smo našli na prstu desne roke bronast prstan. Za kronološko opredelitev grobišča je zelo važen tudi grob 100. V njem so bili tile pridatki: dva bronasta uhana s kocko, ena podolgovata in poslikana jagoda ogrlice, na levi roki ena železna zapestnica, na prsih pa zlatnik z napisom: JUSTINIANUS AUG in na drugi strani VICTORIA AUG. Teža zlatnika je 1,45 g, premer pa 14 mm. Po meri in teži ustreza triensom iz Osijeka.⁴⁴ Podoben triens so našli tudi na tako imenovanem langobardskem grobišču v Kranju.⁴⁵

⁴⁴ F. Štefan, Die germanische Landnahme im Ostalpenraum bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Das Joanneum 6, 1943, 110, T. 3; 9.

⁴⁵ Hrani ga numizmatični kabinet Narodnega muzeja v Ljubljani.

V grobu 101 so bili tile pridatki: uhan s košarico, jagode od ogrlice in bronasta zapestnica; v grobu se ni ohranila nobena kost. V grobu 102 je ležala na pasu bronasta pasna spona s ščitastim trnom. Samo nekaj jagod ogrlice je imel tudi grob 104. V zelo slabo ohranjenem grobu 105 je bila v bližini ramena bronasta pasna spona z železnim trnom.

Sl. 9. Rifnik. Poznoantično grobišče. Grob 100: Justinjanov triens (527—565); pr. 1,4 cm, teža 1,45 g

Abb. 9. Rifnik. Spätantikes Gräberfeld. Grab 100: Justiniantriens (527—565); Dm. 1,4 cm, Gw. 1,45 g

Zaključna razmišljanja o poznoantičnem grobišču

Grobišče, ki se začne v vinogradu Fanike Bohinc in se nadaljuje na travniku Antona Šketa (parcelna št. 23, k. o. Rifnik), je skoraj v celoti raziskano. Na podlagi do sedaj izkopanega gradiva lahko povemo nekaj misli, ki bi bile lahko že tudi prispevek k dokončni dataciji grobišča.

Večina grobnih pridatkov kaže na direkten ali indirekten vpliv antične tradicije na naselbini na Rifniku. V tej zvezi bi omenil fibulo iz groba 78, rimske novce 3. in 4. stoletja v grobovih 39, 49, 57, 64 in 66. Močan antični vpliv že vidimo tudi še na številnih uhanih s košarico in uhanih s kocko. Ta okras je na našem grobišču zelo pogost. Isto velja za bronaste igle s sploščeno glavico kakor tudi za bronaste zapestnice z odebeljenimi in nesklenjenimi konci. Tudi uhani, ki imajo samo zanko brez košarice, spadajo v poznoantičen inventar, podobno kakor v Invillinu (Čedad).⁴⁶

Res pa je, da na grobišču lahko ugotovimo tudi nekaj povsem tujih elementov, ki kažejo na vplive tujih narodov, ki so se v naših krajih pojavili ob koncu 5. in v 6. stoletju in tu tudi krajši čas gospodovali. Manjše vojaške posadke so skozi štiri desetletja vzdrževali Vzhodni Goti. Te posadke pa seveda niso mogle odločilno vplivati na strukturo drugega prebivalstva pri nas.⁴⁷ Še krajši čas so se zadrževali v naših kra-

⁴⁶ G. Fingerlin, J. Garbsch in J. Werner, *Germania* 46, 1968, 101, sl. 6: 22.

⁴⁷ B. Grafenauer, *Ustoličenje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev. Dela SAZU* 7 (1952) 412.

jih Langobardi, ki so po lastnem izročilu, ki nam ga je posredoval njihov zgodovinar Pavel Diakon, prebivali v teh krajih le 22 let (od 546—568). Po letu 568 se pa tudi ti umaknejo iz severne Italije.

Za vzhodnogotski vpliv na Rifniku govori novec vzhodnogotskega vladarja Atalarika (526—534) in vzhodnogotska fibula. Fibula je sicer razmeroma skromen dokaz, ker vemo, da so po vzhodnogotskem običaju nosili te vrste fibule vedno paroma.⁴⁸

Sl. 10. Rifnik. Poznoantično grobišče. Grob 9: vzhodnogotska fibula

Abb. 10. Rifnik. Spätantikes Gräberfeld. Grab 9: ostgotische Fibel

Poleg vzhodnogotskih je tu še nekaj langobardskih elementov. Sem lahko prištejemo srebrnik langobardskega vladarja Klefa (572—574) in zlatnik, kovan po vzorcu bizantinskih zlatnikov in z napisom bizantinskega vladarja Justinijana I. (527—565). V ta kulturni krog spadajo tudi tri S-fibule in lonček z žigosanim ornamentom. Številni koščeni glavniki kakor tudi ogrlice, eni in drugi so na našem grobišču zelo pogosti, pa so za točnejšo datacijo brez večjega pomena, ker so razširjeni na zelo širokem prostoru in skozi dolga stoletja.

Omenil bi še en podatek, ki bo morda pomagal k razrešitvi tega dokaj zapletenega vprašanja. Stomatolog dr. Valter Krušič meni na osnovi močno razširjenega kariesa na našem grobišču, da imamo opravka s prebivalci, ki so živeli tu že dalj časa. Njihov sestav prehrane povzroča tako razširjen karies. Zato v tem primeru ne bi mogli govoriti o kakšnih germanskih plemenih na našem grobišču, še manj seveda o Slovanih. Pogost pojav kariesa je tudi eden od dokazov za to, da imamo opravka z ljudstvom, ki je tu živelo že dolga stoletja — na vsak način pa še iz časov rimske okupacije.⁴⁹

Zgoraj opisano grobišče lahko po vsem, kar smo že zapisali, stavimo delno v 1., delno pa v drugo polovico 6. stoletja. Za 5. stoletje nimamo

⁴⁸ L. Bolta, Rifnik. Arh. vestnik 18, 1967, 406.

⁴⁹ Podatek sem dobil pri dr. V. Krušiču, za kar se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem. Primerjaj tudi: V. Krušič, Karies pri starih Slovanih. Dela SAZU 6 (1954).

nobenih znakov, razen fibule v grobu 78, ki je iz 4. stoletja in je bila verjetno v rabi še v 5. stoletju. Za drugo polovico 6. stoletja pa govorijo tudi le posamezni kosi. Novec vladarja Klefa, ki sega v sredino druge polovice 6. stoletja, nam dovoljuje sklep, da je bilo grobišče opuščeno približno istočasno kakor veliko grobišče v Kranju.

ZUSAMMENFASSUNG

Spätantikes Gräberfeld auf Rifnik bei Sentjur

Das spätantike Gräberfeld auf Rifnik bei Šentjur ist einstweilen noch nicht endgültig erforscht. Bisher wurden 109 Gräber entdeckt. Alle Skelette liegen in Richtung Ost-West, mit dem Kopf gegen die aufgehende Sonne gerichtet. Die Arme liegen seitlich am Körper oder im Schoss. Der Schädel einiger Skelette war nicht erhalten. An einem Skelett waren sichtbare Anzeichen einer absichtlichen Deformation des Schädels zu bemerken. Alle Skelette waren frei in den Erdboden gelegt, hie und da, wenn das Terrain dies erforderte, auch ein wenig in den Felsen eingegraben. Nur bei einem fanden wir Spuren des Bretts, auf dem es geruht hatte.

Unter den Grabgegenständen gibt es praktisch keine Waffen. Alle Gegenstände haben einen Schmuck- oder einen Gebrauchscharakter. Es überwiegen Halsbänder, Kämmе, Würfel- und Körbchenohrringe. Die Ohrringe sind aus Bronze, nur ein Paar ist aus Silber. Nach seiner Ausführung ist dieses letztangeführte Paar den Ohrringen aus dem Gräberfeld in Bled ähnlich. Die Schmucknadeln zum Zusammenfassen von Haar oder Kleidungsstücken sind auch alle aus Bronze. In der Regel haben sie ein abgeplattetes oder etwas gewundenes Köpfchen.

Im Grab 83 befand sich eine bronzene und vergoldete Nadel, die wahrscheinlich als Schreibinstrument diente. Diese ist in der oberen Hälfte abgeplattet und vergoldet, läuft jedoch in ein stilisiertes Tierköpfchen aus. Auf dem abgeplatteten Teil befindet sich ein Flechtornament.

Aus dem Gräberfeld auf Rifnik kennen wir bis jetzt drei Arten von Fibeln: eine Bogenfibel des ostgotischen Typus, drei S-Fibeln, charakteristisch für das Inventar der langobardischen Gräberfelder in Kranj, am Plattensee und in Cividale, und drei Scheibenfibeln. Von einer ist nur ihr unterer Teil erhalten geblieben, der Oberteil der zweiten ist mit einer Rosette verziert, die dritte aber weist auf ihrer oberen Fläche ein Menschenfigürchen auf. Auf dieses Motiv treffen wir auch bei der Fibel aus Fenek. Alle aufgezählten Fibeln sind aus Bronze. In einem Grab wurde auch eine klassische römische Fibel des 4. Jahrhunderts gefunden.

Seltener sind Fingerringe. Auch die sind in der Regel aus Bronze.

Die Gürtelschnallen sind aus Bronze oder aus Eisen. Die bronzenen haben gewöhnlich einen Schilddorn. Eine ist sehr ähnlich der Gürtelschnalle aus Grab 71 in Kranj.

In der Gräbern fanden wir auch mehrere Münzen des 3. und 4. Jahrhunderts. Vertreten sind Münzen der römischen Herrscher Aurelian (270—276),

Probus (276—282), Constantius I. (306—337), und Valentinianus (364—375). Im Grab 39 fanden wir ausser einer Münze des römischen Herrschers Probus noch eine Silbermünze des langobardischen Herrschers Klef (572—574), im Grab 100 dagegen eine Goldmünze mit der Inschrift des byzantinischen Kaisers Justinian I. (527—565).

Nach dem Grabinventar zu schliessen, stand das Gräberfeld in Gebrauch von Anfang des 6. Jahrhunderts und wurde irgendwann in der Mitte der zweiten Hälfte des 6. Jahrhunderts u. Z. aufgegeben. Jedenfalls aber vor dem Jahr 587, als das Bistum in Celeia aufgelöst wurde, das höchstwahrscheinlich bereits die Slawen zerstört hatten. Die antiken Traditionen der Bevölkerung wurden zum Teil auch durch die Woge der Völkerschaften erfasst, die im 5. und 6. Jahrhundert durch unsere Gegenden ihrem endgültigen Ziel zustrebten — dem sonnigen Italien. Nur so können uns vereinzelt ostgotische und langobardische Elemente in der Ansiedlung und im Gräberfeld auf Rifnik verständlich sein.